

Schopenhauer jako základní zdroj tradované originality v myšlení Ladislava Klímy

Autor: Jan Kratochvíl

Abstract

Schopenhauer as a basic source of handed down originality in thinking of Ladislav Klíma. – The article deals with philosophical basis of Czech author Ladislav Klíma focused mainly on its relation with logic, as it is hinted on the beginning of his first philosophical work *World as Consciousness and Nothing*. First theses of work are compared with the similar passages in Schopenhauer's books and the relation is analyzed. A special attention is paid to Klíma's refusing of logic in its traditional form and to his attempt to replace it with so called "natural logic". The handed down originality of Klíma's thinking is shown as a specific interpretation of Schopenhauer's work, which often abandons its basis in unacceptable way in its own meaning. Therefore the originality of Klíma's thinking could be caused by desinterpretation of its own pattern in some way.

Keywords: Ladislav Klíma, Arthur Schopenhauer, *World as Consciousness and Nothing*, logic, thure, first cause

Klíčová slova: Ladislav Klíma, Arthur Schopenhauer, *Svět jako vědomí a nic*, logika, pravda, prvotní příčina

Úvodní otázka

Ke jménu českého spisovatele a filosofa Ladislava Klímy se již dlouho váží přívlastky jako „originální“, či „pozoruhodný“. Snad právem, neboť prozaická činnost Klímova, jež z jeho filosofie vyvěrá, a jež je s ní i podle myslitele samého úzce spjata,¹ nabízí nevšední čtenářský zážitek. Její styl je nezaměnitelný a zcela odpovídá vžitým výše uvedeným adjektivům.

Znamená ovšem nutně, že je-li Klímova krásná literatura spřízněna s jeho teoretickým myšlením a je-li jako taková nevšední, je originální i jeho filosofie? Cílem tohoto článku je „sestoupit“ k etablované Klímově filosofické prvotině *Svět jako vědomí a nic* a pokusit se kriticky rekonstruovat zdroj některých klíčových pasáží ve vztahu k Schopenhauerovu dílu. Nedomnívám se totiž, že se v Klímově filosofii divoce a živelně ohlašuje nástup myslitelů, jako jsou Derrida (srov. Gilk, Hrabal 2010: 29) či pozdní Wittgenstein. (srov. Peregrin 1992: 107) Domnívám se, že důvody tradované originality Klímova myšlení jsou mnohem prozaičtější.

¹ „26.–31. Fase stoupání a šíření až k božsky šílenému vrcholu... Maniakální psaní zprvu aforismů, pak beletrie. Tomuto zvláště nemohu být dosti vděčen: nejen že rozšířilo a upevnilo mne, – víc než všechna četba – hlavní rysy mé nynější filosofie povstaly z mého beletristování – ale darovalo mně i ohromnou úlevu a odpočinutí; skoro po dva roky napsal jsem den co den tak dva tiskové archy románů, s ohromnou stálou radostí, nic jiného jsem nedělal, takže daemoni dali bezmála pokoj; pociťoval jsem to však jako lenost, útěk od sebe.“ (Klíma 1927: 170)

Zažitý přístup ke Klímovi je snad dlouhodobě ovlivněn pohledem člověka, jenž jeho filosofii pomohl jako mecenáš a propagátor provést peripetemií počátečního nezájmu, tedy Emanueleem Chalupným, který ve *Světě jako vědomí a nic* viděl důležitý a snad i oprávněný pokus o narušení myšlenkového monolitu své doby:

„Filosofický radikalism, ačkoli nepodává uspokojení konečného, má velikou nenahraditelnou hodnotu výchovnou... Radikalism zkypruje a zúrodňuje půdu filosofie. A to je filosofický význam této knihy: zkyprění a zúrodnění půdy... Pocítíte, že v ní není pouhá ‚filosofie‘ knihová, nýbrž tep krve a skutečný život.“ (Gilk, Hrabal 2010: 5)

Jako by sudička vyřkla u kolébky mladistvé Klímovy filosofie sudbu dýšící postmodernou. Je to hodnotné, neboť se to zdá být dostatečně originální. Domnívám se ale, že tento přístup není samotnému dílku zcela úměrný. Klíma neměl ambici „zkyprovat a zúrodňovat“, jeho filosofie je, alespoň na svém počátku, svébytný myšlenkový projekt. A jako takový může být stopován ke svým zdrojům.

Výchozí úvaha Klímova filosofování

Již v prvním paragrafu *Světa jako vědomí a nic* se jasně rozvrhuje základní východisko. Nezačíná se od otázky či od formulace problému, ale od věcného vytyčení závěru, pro který bude až následně nacházeno zdůvodnění:

„Odkud filosofie vyjde, je lhostejno: – nepopíratelné základní pravdy není, protože není „první příčiny“: kauzalita je podstatou svou nekonečná, tedy nesmyslná, logika alogická, svět bludný kruh, každé odůvodňování jeho HYSTERON PROTERON... – jako začátek kruhu jest i pravda všude a nikde. Základní filosofické poznatky jsou dvojaké povahy zároveň pravdivé a lživé. Filosofu netřeba se obávat, aby si neodporovaly: odporujít si vesměs! Vnášet do podstatně alegorického předmětu logiku jest alogické – : – proto je systematické budování filosofie ‚pochybenou tendencí‘.“ (Klíma 1990: 13)

Klíma myšlenku prvotní příčiny nevyvrací, nýbrž odmítá. Konstatuje nekonečnost kauzality, přičemž pouze upozorňuje na důsledky. Vyvrácení tradiční metafyziky mu ovšem není úkolem, jímž by se chtěl zabývat a patrně zde staví na díle svých inspiračních zdrojů, zde, domnívám se, právě na Schopenhauerovi.² U něj nacházíme analogickou pasáž:

„Každý účinek je při svém nástupu změnou a právě proto, že nenastal již dříve, je nepochybným poukazem na jinou, jemu předcházející změnu, která je ve vztahu k němu příčinou, ve vztahu k třetí, jí opět nutně předcházející změně se však nazývá účinkem. To je řetěz kauzality: je nutně bez počátku (...) Jestliže stav, aby byl podmínkou k nástupu stavu nového, obsahuje všechna určení až na jedno a chceme přitom toto jedno určení, jež k němu naposled přistoupí nazvat příčinou kat exochen, je to správné potud, pokud se považuje za poslední, zde ovšem rozhodující změnu.

---

² Sám Klíma se k Schopenhauerovi hlásí jako k inspiračnímu zdroji mladých let:

„Jinak potkal jsem se v Záhřebu s jinými: Schopenhauerem a o něco později s Nietzsche. Za půl druhého roku přečtení oba, ač jsem se na nich vlastně teprve učil germánštině. Po prvé mluvilo ke mně něco, co jsem uctíval, něco z mého. Dlouho jsem je, darebáčky, měl rád jako 3 hezké holky. Nedali mně sice z toho, co je mé propriiissimum, nic, ale urychlili i usnadnili jeho rozvítí.“ (Klíma 1927: 168)

Avšak odhlédnuto od toho, pro určení kauzálního stavu, pro stanovení kauzálního stavu, pro stanovení příčinné vazby věcí obecně, to, že tento stav je poslední, jenž nastal, mu nedává před ostatními přednost. (...) Při přesnějším sledování naproti tomu shledáme, že celý stav je příčinou následujícího, přičemž je v podstatě lhostejné, v jakém časovém sledu se jeho určení setkají. Podle toho s ohledem na daný jednotlivý případ určení nějakého stavu, jenž nastal jako poslední, protože naplnil počet zde potřebných podmínek, tedy jeho nástup se zde stal rozhodující změnou, lze nazvat příčinou kat exochen. Různá jednotlivá určení, jež teprve kompletují a vytvářejí příčinu, můžeme nazvat příčinnými momenty nebo také podmínkami a podle toho na ně rozložit příčinu.“ (Schopenhauer 2007: 62)

Úvaha je dále rozvedena v ostrou kritiku kosmologického důkazu, který stojí na myšlence prvotní příčiny. Prvotní příčina je kontradikcí, vycházíme-li z toho, že kauzalita spočívá ve změně podmínek světa jako celku, přičemž je tato změna, pokud jde o následnost jednotlivých jevů, v podstatě náhodná. Kauzalita je tedy apriorní vlastností celku a svět, jehož hmota je navíc dle Schopenhauera substanciální, nepotřebuje Stvořitele, tím méně Hybatele:

„Co však pro tak drahý kosmologický důkaz měli učinit naši dobří, poctiví němečtí profesori filosofie, hodnotící ducha a pravdu nade vše, poté co mu v kritice rozumu Kant zasadil smrtící ránu? Tady byla každá rada drahá. Tito důstojní pánové totiž, ač to neříkají, vědí, že *causa prima* právě tak jako *causa sui* je *contradictio in adjecto*. Ačkoliv první výraz se užívá mnohem častěji než druhý a také se vyslovuje zcela vážným, dokonce slavnostním tónem, takže mnozí, zvláště angličtí reverendi přímo zbožně obrací zrak, když s důrazem a dojetím vyslovují *first cause*, je to *contradictio in adjecto*. Vědí to: první příčina je stejně tak nemyslitelná jako místo, kde má prostor nějaký konec, nebo okamžik, v němž měl čas počátek. Každá příčina je totiž změnou, při níž se člověk nutně musí ptát po předešlé změně, jíž byla navozena, a tak *in infinitum!*“ (Schopenhauer 2007: 64)

Klíma, jak se domnívám, převzal kritiku vydávání působení jednotlivých objektů ve stavech za příčiny, ale zdá se, že nevzal v potaz možnost kauzality stavů. Přísně vzato, Schopenhauer netvrdí, že „není prvotní příčina“, ale prohlašuje, že chápání kauzality způsobem, který vede k zavedení pojmu „prvotní příčina“, je pomýlený. Prvotní příčina pak není proto, že se svět neděje tak, aby vyplývala. Zůstává „*contradictio in adjecto*“, neboť sám pojem příčina odkazuje k předcházení. Klíma naproti tomu prohlašuje „není nepopiratelné základní pravdy, neboť není prvotní příčiny“. Tuto „interpretační zkratku“ považuji pro Klímovo filosofování za fatální.

Spojení „logika alogická“ následuje hned za odmítnutím pravdy v samotném prvním paragrafu *Světa jako vědomí a nic*. Klíma hovoří o logice v poměru k vlastnímu filosofickému systému, nevyšetřuje její proklamovanou alogičnost, zkrátka konstatuje, že taková musí být z podobného důvodu, z jakého není pravdy. Zaklíná v oxymóron obor, který se zabývá vyplýváním závěrů z předpokladů. V poměru logiky k pravdivosti je zde klíčové, že nemůže nastat případ, aby z předpokladů, jež jsou uznány jako pravdivé, vyplynul závěr, jenž by mohl být za nezměněných podmínek uznávání pravdivosti uznán za nepravdivý. V tom se ukazuje vztah logického vyplývání k pravdivosti.

Na jednu stranu umožňuje správné vyvozování z pravdivých předpokladů anticipaci pravdivosti závěru, ovšem důležitější je, že musím s pravdivostí předpokladů počítat, abych mohl předpokládat, že je mé usuzování z předpokladů vzhledem k závěru relevantní. Pravda

(resp. pravdivost jako vlastnost tvrzení) je tedy předpokladem relevance správného usuzování vzhledem k pravdivosti závěrů z pravdivých předpokladů. V tomto smyslu je pravda v základu logiky. A asi proto Klíma označil logiku za alogickou, jakmile odmítl pravdu jako pojem.

Vyhlašuje-li dále, že pravda není, pak se logika stává irelevantní. Opět přísně vzato, nestává se alogickou, stává se zbytečnou vzhledem ke svému původnímu určení, tedy umožnit usuzovat na pravdivost závěru pouze ze správnosti usuzování. Proč ale Klíma užil tak zřejmou kontradikci? Odolejme pokušení smést tuto otázku s tím, že se jedná o literární obrat, který má učinit text *Svět jako vědomí a nic* skandálnější a poutavější a pokusme se přinést vysvětlení, které bude mít zásadnější důsledky. Jsou dvě možnosti.

Klíma tvrdí, že:

- 1) Pravidla správného usuzování jsou při absenci pravdivosti nesprávná.
- 2) Pravidla správného usuzování jsou při absenci pravdivosti zbytečná, neboť se ztrácí vztah mezi předpoklady a závěrem.

Ad 1) Myslel-li Klíma svůj výrok takto, pak byl minimálně nedůsledný. Pravidla správného usuzování jsou vzhledem k pravdivosti předpokladů irelevantní. Mohu správně vysuzovat i z nepravdivých předpokladů. Ačkoliv jsou pravidla správného usuzování konstruována na základě pravdivosti, existují nezávisle na ní. Vyloučení pravdivosti „nepodtrhne“ logice nohy, pouze ji postaví do prázdna. Logika z předpokladu pravdivosti vychází, ovšem stává se autonomní do té míry, do jaké mohu očekávat, že z pravdivých předpokladů poplyne při správném usuzování pravdivý závěr. Toto očekávání je sice při absenci pravdivosti neoprávněné, ovšem je možné jako jakási hra podle náhodně stanovených pravidel.

Navíc, byl-li by tento absolutní poznávací a usuzovací nihilismus vzat do důsledků, pak by zde musel být spis *Svět jako vědomí a nic* ukončen, má-li ambici promlouvat k čtenáři. To je konečně už prastará Aristotelova námitka.³ Klíma ale předpokládal, že je možné nějak (řekněme „správně“) usuzovat a výsledky svého usuzování sdělovat v písemnosti, neboť je možné se na správnosti usuzování se čtenářem shodnout. A může-li se shodnout na nějakém „správném“ usuzování, může to být i usuzování podle již náhodných a neoprávněných, ale jaksi přítomných pravidel logiky. Vzal-li by Klíma výraz „alogická logika“ do důsledků, měl by se následně zahalit do neproniknutelného mlčení absolutní skepse. Klíma takové zahalení sice často opisuje,⁴ leč nečiní. V tomto smyslu je tedy více prorokem absolutního poznávacího

³ „Ovšem někteří, jak jsme sami řekli, sami tvrdí, že totéž může být a nebýt a také že je možno mít takové mínění. Takový názor zastává i mnoho badatelů o přírodě. Ale právě jsme naznačili, že je nemožno, aby něco zároveň bylo a nebylo, a tak jsme ukázali, že je to nejjistější počátek ze všech.“

Někteří sice, nemajíce dostatek filosofického vzdělání (apaideusiá) žádají důkaz (apodeixis) také proto; neboť je to jenom nedostatek vzdělání, nezná-li se, pro co je třeba hledat důkaz a pro co nikoli. Vždyť důkaz pro všechno je vůbec nemožný; neboť by se šlo bez omezení, takže by se tak nic nedalo dokázat. Nelze-li však pro něco žádat důkaz, nedalo by se asi říci, o kterém počátku by to mělo spíše platit.

Ale i v tomto je možno cestou vyvrácení dokázat (apodeixai elenktikós), že je nemožné, že totéž může současně být i nebýt, jestliže jen protivník něco tvrdí.“ (Aristotelés 2008: 100–101)

Klíma si byl tohoto paradoxu vědom, ale chápal ho jako potvrzení svých předpokladů:

„Popíraje logiku používáš k tomu logiky.“ Ano, ale z toho, že musím tak činit, nevysvítá, že logika je logická, nýbrž jen, že musím používat všude lži.“ (Klíma a Abrams 2005: 105)

⁴ „Ale jistoty není!“ – pravda! – ale pocit původní nejistoty trvá jen sekundu, – a ihned nabudou opět vrchu filosofické instinkty affirmující, – životní; – vše je život, filosofie též, svěhlavé filosofování je však špatný

a usuzovacího nihilismu, než jeho světce. Prorocký způsob popisu světa zůstane pro Klímu charakteristický, a kdo neuvěří v jeho efektní egosolistický mýtus, z čisté argumentace k němu nedospěje.

Ad 2) Považuji za pravděpodobnější, že Klíma svůj obrat myslel jako poukaz na zbytečnost logiky pro ztrátu vztahu mezi předpoklady a závěrem. Ovšem důsledky, které z toho vyvodil, jsou neúměrné. Klíma patrně postavil logiku pravdivosti na roveň. Učinil tak snad proto, že ještě příliš polemizoval s Aristotelem a s odmítnutím prvotní příčiny odmítá i pravdivost. A s ní i logiku jakožto její záruku při správnosti usuzování z pravdivých předpokladů.⁵

Logice patrně nepřísluší ambice být pojímána jako *causa sui*, je to pouze nástroj. Nelze ji absolutizovat přes spjatost s pravdivostí při správnosti usuzování z pravdivých předpokladů právě proto, že se při nepravdivosti předpokladů stává vzhledem k pravdivosti závěrů irelevantní.

Svět jako vědomí a nic těmito radikálními soudy nekončí, ale naopak začíná. Jeho autor proto musel vynajít jiný způsob sdělování myšlenek, o němž je možné předpokládat, že jej může čtenář následovat.

Klíмова přirozená logika

Druhá část prvního paragrafu *Svět jako vědomí a nic* odhaluje metodu Klíмова filosofování. Zejména důležité je do výkladu nově zavedené rozlišení mezi „logikou umělou“ a „logikou přirozenou“:

„Filosof může na svůj předmět vrhnout jen několik paprsků: – chce-li být úplný, stane se pouze affektovaný. Existuje logika přirozená a umělá. Ona bytuje v každé jasné myšlence; nesmí být hledána, – jinak najdeme logiku umělou, která je právě tak ošklivá, jako její sestra krásná.“ (Klíma 1990: 13)

Proč zde Klíma neopustil samotný pojem „logika“, ale raději tuto rozdělil na „umělou“ a „přirozenou“? I tuto otázku bychom mohli smést jako příliš spekulativní, ovšem domnívám se, že právě i tato vrhá na Klímovo dílo podstatné světlo. Vzdor vyhlášené absolutní gnoseologické skepsi bude totiž Klíma svým výrokům alespoň ve *Světě jako vědomí a nic* nárokovat jednak odvoditelnost ze stanovených předpokladů, a pak také jakousi shodu se skutečností. Již název napovídá, že jde o pokus o výklad světa.

„Přirozená logika“ je tedy jakousi vlastností „jasných myšlenek“. Odkud se však bere ta „umělá“?

„Zdrojem umělé logiky je chorobně vyvinutý smysl pro pořádek.“ (Klíma 1990: 13)

život. Ale i to nejisto – : ó nikoli! Vše je zároveň pravdou i lží: Ať to nazveme tak či onak, jsme vždy zcela v právu. „Ale“... – ale někde nutno přestat.“ (Klíma 1990: 14–15)

⁵ Patočka vidí nejsilnější moment Klímovy filosofie právě v této velké skepsi:

„Logika rozkazuje absolutně, tj. Musí být i na sebe aplikována, musíme ji pojmut jako *causa sui* – provést to, dokázat ji, nedovedeme, ale následkem toho ani vyvrátit; vyvracení ji klade, kladení vyvrací, totiž ukazuje kladnou nedokazatelnost. Pravda je tak antinomická celou svou povahou.“ (Patočka 2006: 787)

Už vzhledem k výše uvedenému rozvrhu prvního paragrafu s jeho vyhlášenými definitivními soudy i vzhledem k dalšímu charakteru *Světa jako vědomí a nic* se zdá, že vyhlásíme-li něco jako východisko svých úvah, tedy je-li to ona „jasná myšlenka“, pak to zkrátka dává smysl z „logiky přirozené“. Snažíme-li se ovšem k nějakému východisku dojít, hledáme-li onen archimédovsky pevný bod svého uvažování, pak jsme ve vleku „logiky umělé“.

Myslím, že tento moment „gnoseologické hrdosti“ je jedním z hlavních zřidel lákavosti Klíмова filosofování. Ovšem v Schopenhauerovi k němu opět nalzáme překvapivě blízkou paralelu:

„K bláznovství patří i pedanterie. Vzniká z toho, že člověk má málo důvěry k svému vlastnímu rozvažování a tudíž mu nechce v jednotlivém případě přenechat správné bezprostřední poznávání a staví ho úplně do poručnictví rozumu, který chce užívat všude, tj. vycházet ze všeobecných pojmů, pravidel, maxim a přesně se jimi řídit v životě, umění ba i v etickém chování.“ (Schopenhauer 1997: 64)

Znovu se nelze ubránit dojmu, že mladý Klíma bral pomalu vystavované Schopenhauerovy myšlenky a snažil se je uplatnit s absolutizující rozhodností. Tímto způsobem se ovšem dostává mimo ně. Nesystematičnost je mu metodou, vše ostatní zavrhuje:

„Fragmentární způsob myšlení, desultorní způsob čtení, aforistický způsob psaní jsou jedině zdravý.“ (Klíma 1990: 17)

A na tomto „zdravém“ základě povstává ona „logika přirozená“, která neargumentuje, neodvozuje, ale vystřeluje své závěry jako šípy s definitivní platností. Nejde ale jen o výše popsaný způsob exaltovaný výklad podobných Schopenhauerových pasáží:

„Chtít užívat logiku v praxi by tedy znamenalo něco, čeho jsme si v jednotlivostech vědomi s plnou jistotou, chtít s nevýslovnou námahou odvozovat teprve z obecných pravidel. Je tomu zrovna tak, jako bychom se při svých pohybech teprve chtěli dotazovat mechaniky a při trávení fyziologie.“ (Schopenhauer 1997: 53)

V hájemství „přirozené“ logiky se rozevírají lákavé obzory poznávání nespoutaného smysluplnou argumentací. Je nahrazena osvobozujícím iracionalismem, který sehrává zvláštní roli při hravém nalzáání pravdy. Té v Klímově díle není, je pouze nesmyslná, leč zábavná snaha ji hledat:

„Ač není pravda potřebou, je zábavou; třeba jí nepotřebujeme, můžeme ji upotřebit: Hledání pravdy, – cennější, než pravda sama –, jest činností nejvyšší a nepříjemnější, dovedeme-li se zhostit faustovské trdomyslnosti a popřípadě celou filosofii odbýt smíchem, – korunovat jím, jakožto nejvyšší pravdou, svůj „system“ (...) – mít jistotu v základních otázkách vzbuzuje jistotu ve všem, neocenitelnou veselost, pocit moci a vlády nade vším.“ (Klíma 1990: 14)

Vypjatý agnosticismus ústí v rozchod se Schopenhauerem, jímž muselo skončit naznačené hnaní myšlenek inspirátora za jejich vlastní rámec. Kritizuje-li Schopenhauer nadužívání logických formulí, odmítá Klíma logické myšlení jako celek a na jeho místo uvádí fragmentární a aforistické vršení výpovědí. Poukazuje-li Schopenhauer na neudržitelnost myšlenky prvotní příčiny kvůli nesprávnému chápání kauzality, odmítá Klíma kauzalitu, prvotní příčinu i pravdu.

Proklamace rozchodu se Schopenhauerem

Vy kročení mimo schopenhauerovský rámec je Klímou reflektováno. Odehrává se v polemice o vymezení filosofie:

„Filosofie jest: co možná nejúplnější explikace našeho vědomí, – mimo naše vědomí nic pro nás neexistuje. Blíže: filosofie jest explikací našich ‚abstrakt‘. Abstrakta jsou jediným elementem filosofie; od nich je nutno vyjít, – ne od smyslového světa, jak chce Schopenhauer!: nemámeť jistoty, že abstraktní poznání je vsutku od fenomenálního abstrahováno: to praví jen abstraktní poznání, – ale což je-li lživé?“ (Klíma 1990: 17)

Zde se Klíma dostává na hranici vlastní filosofie. Abstrakce, čili myšlení v obecninách, je umožněno pouze díky materiálu, který dodávají smysly. Že je to však možné, o tom víme jen díky schopnosti abstrahovat, neboť usuzujeme na společnou vlastnost vytváření abstraktních kategorií. Ovšem, jak Klíma upozorňuje, nemám jistotu, že abstraktní aparát postupuje „pravdivě“.

V tomto bodě lze asi nejsnáze považovat Klímovu metafyziku za objevnou. Myšlenkový postup – „nemohu si být jistý, že mě neklamou smysly, ale nemohu si být ani jistý tím, že mě neklame to, co mi mé rozvažování jako smyslovou zkušenost předkládá. A dokonce si nemohu být jistý ani tím, co z této vlastnosti vyvozují, a o čem, jakožto o abstraktně vydedukovaných zákonech vlastního rozvažování, uvažují jako o nutně platném pro každou zkušenost“ – je efektní a nepochybně vede k opuštění filosofie Schopenhauerovy:

„Filosofie bude úplným zopakováním, takřka odrazem světa v abstraktních pojmech, který je možný jedině sjednoceným bytostně identického v jeden pojem a odloučením různého v jiný. (...) Soulad, v jakém jsou navzájem všechny stránky a částky světa právě proto, že náležejí k jednomu celku, se musí odrážet i v onom abstraktním obraze světa.“ (Schopenhauer 1997: 82)

Klímovi však už teď musí být obraz světa něčím jiným. Musí se stát explikací obsahu vědomí zcela nezávislou na pojmu zkušenost v subjekt-objektové figurě. Ale právě sem Klíma nevykročí,⁶ jak upozorňuje Patočka. Namísto toho začíná budovat metafyziku absolutizovaného subjektu, která se v posledku mohla stát pouze etickým apelem svého druhu.

---

⁶ „Spěchá naopak sám k tomu, aby dosavadní teze nahradil jinými, aby na místo dosavadní logiky identity postavil jinou logiku ekvivalence a stálého kladení a současného popírání kterékoli teze, logiku absolutní svobody a libovůle tvůrčího a se vším si pohrávajícího subjektu. Uniká mu, že subjekt sám je nyní problém.“ (Patočka 2006: 158)

Závěrečná poznámka

Zde by mohl výklad o pozoruhodných cestách spříznění Klímových myšlenek s jejich schopenhauerovskou inspirací končit, zbývá však upozornit na poslední detail. Myšlenka absolutizovaného subjektu, kolem které Klíma ve specificky pitoreskní podobě vystavěl vlastní metafyziku, a jejíž neotřelost snad nepostrádá určité kouzlo, nejen že nebyla Schopenhauerovi neznámá,⁷ ale sám ji dokonce uvedl v historickém kontextu:

„Velmi pozoruhodné závěry tohoto druhu podala Jane Leadeová, žačka Pordageova, mystická teosofka a vizionářka v Anglii v době Cromwellově. K magii dospěla naprosto specificky vlastní cestou. Jako je totiž základním charakteristickým rysem všech mystiků, že kážou sjednocení svého vlastního Já s Bohem svého náboženství, tak to učí i Jane Leadeová. Magické síly dosáhla v důsledku toho, že sjednotila svou lidskou vůli s božskou a sdílela tak její všemocnost.“ (Schopenhauer 2007: 285–286)

Dále cituje: „To hlavní je obsaženo v jejím Offenbarung der Offenbarungen, německý překlad Amsterdam 1695, na s. 126 až 151, zvláště pak na těch, jež jsou nadepsány Moc volné vůle. Z této knihy uvádí Horst ve své Zauberbibliothek, sv. 1, s. 325, následující místo, jež je však spíše resumé než doslovný citát vybraný především ze s. 119, § 87 a 88: „Toho, kdo ji má, uvádí magická síla do stavu, kdy může ovládat a obnovovat tvorstvo, tj. říší rostlin, zvířat a minerálů. Takže mnohé spolupůsobí s jedním, může rajsky přetvořit přírodu... Jak k této magické síle dospějeme? Znovuzrozením vírou, tj. souladem naší vůle s božskou vůlí. Víra nám totiž podrobuje svět, nakolik soulad naší vůle s božskou má za následek, že všechno, jak říká Pavel, je naše a musí nás poslouchat.“ (Schopenhauer 2007: 286)

Podoben zmiňované vědmě, vykračuje Klíma touž cestou jako ona. Ne však proto, aby nabyl magické moci, jejíž existenci ovšem nepopírá, ale pro samý cíl, tedy zbožštění vlastního já. Ve svém díle se k odkazu dávné mystičky nijak nehlásí, naopak často naznačuje radikální originalitu vlastního přístupu.⁸

Ovšem znal Klíma tuto pozoruhodnou zmínku? Považuji to za pravděpodobné, avšak otázku, nakolik na ni vědomě navazoval, ponechme jakožto nezodpověditelnou stranou. Uzavřeme, že mu mohla být utajenou inspirací, když vynášel své vlastní Já k božským výšinám.

---

⁷ Samotný Klíma Schopenhauerovu kritiku solipsismu odmítá: „Že absolutní subjektivismus, – theoretický egoismus – je nevyvratný, musil doznat sám Schopenhauer, kterému byl trnem v oku. Místo však, aby byl důsledně k doznání tomu zastavil ihned další stavbu své neomylné filosofie, mstí se počestný filosof infamií, že theoretický egoismus jako vážné přesvědčení mohl by vystoupit jen v blázinci a že by potřeboval spíše léčení než argumentů“ –: „Jako vážné přesvědčení“ nebude slušný filosof jej chovat, prostě proto, že nechová naprosto žádných přesvědčení: – filosof s přesvědčeními je krátce podvodník –; jinak však mohl by být o něm přesvědčen stejným právem jako o čemkoliv jiném, – absolutní subjektivismus je možný jako každá jiná filosofie..! – kdyby filosofická chátra mluvila zde o blázinci, – je to v pořádku: od filosofa je to podlou hanebností!! – Že je učení to „věčně nedobytnou tvrzí“: – Schop. –, jest pravda; že „její posádka jest věčně neškodná“ – lež;“ (Klíma 1990: 24)

⁸ Dosud pokoušeli se filosofové, tito trpěliví pavouci, gordický uzel filosofie rozplést; ale na tento uzel žádná trpělivost nestačila: jedině prudké smělosti může se snad podařit rozetnutí jeho – náhlým napadením světového problému z dosud nepovšimnuté strany... (Klíma 1990: 19)

SEZNAM LITERATURY

ARISTOTELEŠ. *Metafyzika*. Praha: Rezek, 2008. ISBN 978-80-86027-27-2.

GILK, Erik, HRABAL, Jiří (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo. Soubor studií věnovaných Ladislavu Klímovi*. Olomouc: Aluze, 2010. ISSN 1803-3784.

KLÍMA, Ladislav, ABRAMS, Erika (ed). *Sebrané spisy I, Mea*. Praha: Torst, 2005. ISBN 80-7215-239-4.

KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. Praha: Trigon, 1990. ISBN 80-900077-0-8.

KLÍMA, Ladislav. *Vteřina a věčnost: filosofické intermezzo*. Praha: O. Štorch-Marien, 1927.

PATOČKA, Jan; PALEK, Karel a CHVATÍK, Ivan (eds.). *Češi: [soubor textů k českému myšlení a českým dějinám]*. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-181-1.

PEREGRIN, Jaroslav. *Logika ve filosofii, filosofie v logice: (Historický úvod do analytické filosofie)*. Praha: Herrmann, 1992.

SCHOPENHAUER, Arthur. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1547-1.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa I*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1997. ISBN 80-901916-4-9.

(PhDr. Jan Kratochvíl je doktorandem Pracoviště historické sociologie UK FHS.)